

INDHOLDSFORTEGNELSE

Geologisk Forspil.

	Side
Grundfjældet	1
Kridttiden	2
Tertiærtiden, „Brunkulstiden“	6
Kvartærtiden, Istidens Virkninger her paa Djursland	8
„Efter Istiden“ eller Nutiden	12

Lidt Arkæologi og Forhistorie.

Køkkenmøddingen ved Mejlgaard. Den ældre Stenalder (før ca. 5000 Aar f. Chr.)	16
Runddyssen. Den yngre Stenalder (ca. 3000—1500 Aar f. Chr.)	20
Jernalderens Gravpladser (ca. 500 f. Chr. — ca. 1050 e. Chr.)	22
Runestenen ved Rimsø. Vikingetiden (ca. 950 — ca. 1050 e. Chr.)	26
Landsbykirkerne. Valdemarstiden (ca. 1150—1250)	29
Herregaardene. Tiden omkring 1600. Katholm, Rugaard, Benzon.	38
Købstaden	49

Den egentlige Byhistorie.

I. Afsnit: Tiden indtil ca. 1700.

Grenaa ældste Bebyggelse	53
Kampene i Kolindsund og Grenaa's Plyndring 1165	56
Grenaa Bys Alder	58
Grenaa Bys Segl	63
Grenaa Bys Navn	65
Grenaa Bys ældste Privilegier og Kongebreve	67
Striden med Hessels Ejere om Ret til Fædrift i Bro Hede	76
Bro Enge, Bro Gaard og Bro Hede	81
Sandflugten over Bro Hede	84
Grenaa Bys Udstrækning. „Grenaa Byfred“	86
Byjordernes Grænser mod Syd, Vest, Nord og Øst ...	86
Den ældste Vej til Aarhus og til Ebeltoft	94

	Side
Grenaas Bortforleninger og Pantsættelser	96
Et Afladsbrev	98
Kongsgaarden og Kongsgaards Tofter samt Provstegaarden ..	100
Møntfundet fra ca. 1235 i Aagade 1910	107

Tingbøgerne og hvad de fortæller:

Om Tinget.

Tinget, Tingbøgerne, Tingpladsen	115
Raadhuset	120
Tingdagen, Tingets Formand	122
Stokkemænd, Sandemænd, Synsvidner, Menige Almue.	123

Om Misgerninger og Lovovertrædelser.

Drabs- og Voldssager	126
Overlast paa Ejendom	138
Skældsord og Fornærmelser, Voldgift og Forlig	141
Hekseri og Trolddom	143
Omkostninger ved en Heksebrænding	153
Heksejægeren Jørgen Arenfeldt paa Rugaard	154
Bøddelens Takst	156
Grenaa og Ebeltoft antager selv Skarpretter	157

Om det borgerlige Liv.

Skøder, Lovbydelser paa Tinge, Pantsættelser, Udlæg i Løsøre	158
Gældssager	163
Doktorregninger	165
Forligssager, Skudsmaal, „Skade for Hjemgæld“	167
Markvæsen og Kaalhaver	170
Uretmæssig Tørveskær i Fædriften, Lergraven, Vangevogteren, løs- gaaende Kreaturer, Skabede Øg.	
Forprang og Borgerskab	174
Ulovlige Havne, Torvedagen	180
Borgervæbningen	181
Grenaa Bys Udstrækning og Udseende omkring Aar 1650 ..	184
Gadernes Udseende og Tilstand	191
Mangelfuld Brolægning, Husenes Udseende, Straatage, Øde Pladser Bod og Butik.	

De større Brande i Grenaa

før Aar 1700.

Branden i 1540	199
Branden Natten 13.—14. Nov. 1926. Byens vestre Halvdel	200
Trediveaarskrigens Virkninger i 1627 og 1644	202
Branden 29. Juni 1619. Torvet og Byens østre Halvdel	203
Brænden paa Torvet 1683. Præstegaarden brænder	205

Krigsbegivenheder før Aar 1700.

Byens Plyndring i 1165	206
Svenskekrigen i 1517	206
Den nordiske Syvaarskrig 1563—70	207
Byskib, Baadsmænd, Proviant	207
Borgeleje for Vinteren, Krigsskat	208
Forhøjelse af Accisen paa tysk Øl	211
Indkvartering, Krigens sidste Aar	213
Trediveaarskrigen (1618—48) og dens Virkninger i Grenaa og Nørreherred	214
Kalmarkrigen og Tiden før 1625	214
Chr. IV.s Deltagelse i Trediveaarskrigen 1625—29	215
Kejserkrigen 1627—28. Daglig Kirkeandagt	216
Freden, Pesten, Baadsmandsudskrivning	217
Torstenssonskrigen 1643—45	217
Fredsslutningen, Branden i 1649	220
Carl X Gustavs 2 Krige 1657—60	221
Polakkerne og Hollænderne som Hjælpere	221
Freden i København. Nørre Herreds Tilstand efter Krigen	223
Borgeleje og Baadsmandsleverancer	224

St. Jørgens Gaard ved Grenaa.

Kapel og Spedalskhospital	229
De historiske Efterretninger	231
Udgravninger af Bankerne	232
Muligvis Pestkirkegaard i Aarene 1600—03	236
Grave fra Vikingetiden (ca. Aar 1000)	237

Gammel Grenaa Kirke.

Gammel Grenaa Kirkes Alder	238
Løjtnant Jensens Indberetning om Tomtens Udgravning i 1893	240
NB.: Om Udgravningen 1942—43 se Jubilæumsskriftet	
Plan over Grenaa Gammel Kirke	243
De historiske Efterretninger om Kirken	245

Latinskolen i Grenaa.

Dens Oprettelse kort efter Reformationen	249
Rektoratet og Hørerembedet	250
Latinskolen i Østergade brændte i 1649	253
Latinskolen faar Hus paa Lillegade	255
Rektors kirkelige Pligter	255
Latinskolens Undervisning	258
Rektors og Hørerens Løn. Skolens Legater	263

	Side
Fortegnelse over Latinskolens Lærerstand	269
Latinskolens Ophævelse fra 1/4 1740	278
Dauws Annotationer.....	280

Byens Styrelse

fra Middelalderen indtil Aar 1700	282
Lensmanden. Byfogeden	282
Borgmestre og Raad.....	310
Pesten 1600—03	318
Fortegnelse over Raadmænd.....	325
Ting- og Byskrivere.....	330
Byfogederne kræver Hoveri af „Lejerne“	337
Øm-Kloster og dets Forhold til Grenaa og Omegn	341

II. Afsnit: Tiden 1700—1800.

Indledning til 18. Aarhundrede	347
Grenaa By under Store nordiske Krig 1700—21	350
De store Brande i 18. Aarhundrede	360
Branden paa Torvet ca. 1700	361
Branden paa Nørregade 1744.....	361
Branden paa Storegade 1750	363
Kæmpebranden paa Store- og Lillegade 1751.....	364
Brandene i 1760erne	374
Brandassurance. Brandtaksationen i 1661	381
Sprøjtehus og Sprøjter.....	385

Grenaa Vandmølle, Aaen og Broerne.

Grenaa Mølle indtil Vandmøllens Brand i 1762.....	386
Katholm ejer Møllen ca. 1650—1750, derefter Hessel..	389
Stenbæks-Dæmningen.....	392
Vandmøllens Brand 30. Juni 1762.....	395
Grenaa Aa	396
Broerne over Aaen. Før 1609 kun een Bro.....	400
Broerne bortforlenes.....	401
Grenaa By overtager Broerne fra 1788—1859.....	407
Broerne overgaar til Amtet 1. Januar 1860.....	409
Birkedommer Bays Sag om Fiskeretten i Aaen	412
Hessels Sagsanlæg angaaende Fiskeretten i Kragssø	415

Accise og Konsumtion.

Accise.....	418
Konsumtionsdiget	422
Hvorledes Konsumtionsforpagtningen virkede	428
Forsøg paa Toldsmugleri.....	433
Paa Inkvisition efter Brændevinstøj	436

Forskellige kirkelige Forhold.

Grenaa ældste Kirkebog	442
Begravelser	447
Grenaaborgeres Begravelsesudgifter	451
Stolestaderne i Kirken og Striden om dem	452
Offentligt Skriftemaal. Lejermaalsbøder	454
Trolovelse	460
Helligdagsanordningen	461
Hvor har Præstegaarden i Østergade ligget?	464
Grenaa Præstegaards Beliggenhed fra Reformationen til vore Dage	467
Grenaa Præstehistorie fra Reformationen indtil ca. 1800	472
Borgmestre og Raad vælger selv Præst	476
Pietismens Forhold til Grenaa	480
Fortegnelse over Kapellaner	485
Do. over Organister	487
Do. over Kordegne, Underdegne og Bedemænd	490

Bystyre og Retspleje i 18. Aarh. (1700—1800).

Justitsprotokollerne som Hovedkilder	493
Skattevæsenet	496
Retsplejen	497
Grenaa Bys Kæmnerregnskab for Aaret 1774	499
De fire Byfogeder i Grenaa i 18. Aarhundrede	
Knud Henrik Blichfeldt 1693—1729	513
Johs. Nicolai Ulsøe 1730—32	520
Christian Bager 1732—56	523
Niels Erich Behr 1756—1801	528
Vægter og Bysvend	531
Det ældste Raadhus	540
Byens Kag og Galge. Gabestokken	551
Nogle større Retssager i 18. Aarhundrede	
Nagelsmedslægten	557
Tolder Mads Jensen Lysholt	565
Sagen mod Cathrine Basse	578
Skarpretter Chr. Stengels Død under Forretning i Grenaa 1777	586

Indskud.

Fire Afsnit, som egentlig hører hjemme i II. Halvbind, men som af Mangel paa Papir i 1945 maatte udgaa.

Skolevæsenet i Grenaa.

Fra Latinskolens Ophævelse i 1740 indtil Aar 1849	590
---	-----

	Side
Den „danske Christendomsskole for de fattige“ fra 1740	591
Skolehuset ombygges ca. 1794	592
Gammel Sogns Skolevæsen sammen med Grenaa's indtil 1816	594
Skolebygningen paa Torvet 1794—1849	599
„Den indbyrdes Undervisnings“ Blomstringstid 1825—42	602
Skolebygningen paa Vestergade 1849	605

Byens Sundhedsvæsen

fra de ældste Tider til vore Dage.

Lægevæsen	607
En Brokoperation	611
Sygehuse	614
Sygekasser	617
Fortegnelse over Læger i Grenaa	621
Grenaa Apotek	627
Det første Apotek paa Torvet 1744—50	627
Apoteket paa Søndergade 1756—ca. 1804	629
Apotek II paa Torvet ca. 1804—99	632
Apoteket paa Østergade fra 1899	636

Grenaa Bys Brandvæsen

fra de ældste Tider indtil Nutiden	640
Sprøjterne, Sprøjtehuset	642
Fast Brandkorps og Brandstation fra 1909	648
Fortegnelse over Brandinspektører siden 1761	651
Smaatræk fra nogle større Brande	653
Branden i Aastrup 1865	653
Bavnhøj Møllegaards Brand 1867	655
Bavnhøj Møllens Brand 1881	656
Søndermøllens Brande 1870 og 1923	657
Lorentzens Savskæreri's Brand 1895	657
Branden paa Grenaa Dampvæveri 1914	659
Branden hos Købmand Edv. Hansen	661
Savskæreriets Brand 1922	662
Branden hos Skorstensfejer Sørensen 1930	664
Branden paa Hørskættet 1943	664
Schalburgtagebranden paa Storegade 1945	666

Grenaaakredsens politiske Historie

fra Grundlovens Givelse til Nutiden	670
En Valgdag i Grenaa i 50'erne	671
Christen Bønløkke	673
70'ernes Kampe i Grenaaakredsen	680

	Side
Folketingsvalgene i 80erne	682
Kaptajn W. Dinesen sejrer over Bønløkke i 1892	689
Niels Pedersen-Nyskov	695
Tiden efter 1915	706
Fortegnelse over alle Grenaaakredsens 14 Folketingsmænd fra 1849—1948	719

Grenaa Bys Beskrivelse

i ældre topografiske Værker	722
Nørre Dyrs Herred i 1623. Præsteindberetning	725
Arent Berntsen: Danmarkis og Nörgis Fruchtbare Herlighed	726
Uddrag af Nørre Herreds Bog, paabegyndt 1660	727
Matrikel for Aarhus Stift 1662	730
Resens Atlas ca. 1670—80	731
E. G. Begtrup: Calløe Amts.... Beskrivelse 1763	734
E. Pontoppidan: Den danske Atlas. 4 Tome. 1768	736
Jonas Lindgreen: Danemarks Speil 1768	746
Nicolay Jonge: Kongeriget Danmarks.. Beskrivelse 1777	747
Gr. Begtrup: Agerdyrkningens Tilstand i Danmark. 6te Bind (med Grenaa) 1810	749

Tillæg.

Fortegnelse over Embedsmænd, Ombudsmænd m. m.

Byfogeder, Politimestre	762
By- og Tingskrivere, Borgmestre	764
Eligerede Borgere, Byraadsmedlemmer	766
Kæmnere	771
Præster, Organister, Kordegne	773
Skoleledere, Rektorer	776
Embedslæger, Apotekere	778
Stationsforstandere, Postmestre, Toldembedsmænd	779

Anvendt Litteratur og Kilder m. m. 785

Forkortelsesfortegnelse for benyttede skrevne Arkivalier	791
Do. for benyttede trykte Værker	792
Kilder, Henvisninger og Tilføjelser	793
Trykfejl, Rettelser og Tilføjelser	802
Do. fra II. Halvbind („Jubilæumsskriftet“)	804
Billedfortegnelse	805
Emne- og Sagregister	808
Personregister	818